

Рецензія на книгу “Раніше, ніж Я створив тебе у лоні...”

“Раніше, ніж Я створив тебе у лоні...” *Етика репродуктивної медицини. Путівник*. Рада Спільноти Протестантських Церков Європи (СРСЕ). Київ: Дух і Літера, 2022. 272 с. ISBN 978-966-378-925-5; 150 грн.

Петро СЕЛЬСЬКИЙ

Тернопільський національний медичний університет ім. І. Я. Горбачевського, Тернопіль, Україна

Книга “Раніше, ніж я створив тебе у лоні...” є путівником з «Етики репродуктивної медицини» (далі – Путівник) від Ради Спільноти Протестантських Церков Європи (СРСЕ). Видання підготовлене Спільнотою Протестантських Церков Європи з метою допомогти найперше Церквам-членам відповісти на питання, які порушує репродуктивна медицина, а також зробити свій внесок у ширші екуменічні, політичні та суспільні дебати з цього приводу на європейських теренах. Виходячи із таких цілей, Путівник широко і ґрунтовно розкриває перед читачем сутність репродуктивних технологій з позицій християнського світогляду.

Призначення та короткий зміст книги цілісно і лаконічно висвітлено у стислому огляді Путівника та вступі (першому розділі). У другому розділі представлено низку етичних проблем, які пов’язані із репродуктивною медициною, що піднімаються не лише цеконними спільнотами, а й громадянським суспільством, істеблiш-ментом та, власне, самими медиками. Представлено позицію СРСЕ щодо питань ризиків завдання можливої шкоди батькам і дітям, складних взаємозв’язків між розвитком репродуктивної медицини та зміною моделей сімейного життя, взаємозв’язків між репродуктивною автономією й добробутом дітей, а також проблем і моральних дилем, що виникають під час передімплантаційної та генетичної діагностики, досліджень зародків людини, зокрема стосовно онтологічного, морального та правового статусів людського ембріону. У розділі показано широкий спектр поглядів та їх ґрунтовний аналіз, включно із порівняльним аналізом позицій Католицької церкви. Проте, хотілося би побачити більше виразно окреслених духовних рисок, “червоних ліній”, особливо стосовно морального статусу людського ембріону, принаймні, виходячи із аналізу Біблії та ортодоксальних тезисів, який глибоко проведений авторським колективом. Маючи можливість зануритися у широку палітру поглядів стосовно низки моральних аспектів, читачу

інтуїтивно хотілося би прочитати певні висновки, виходячи із призначення книги саме як путівника, цебто дороговказу. Гадаю, функцію, у певному сенсі, духовного навігатора Путівник виконав сповна, проте на моральній “карті”, по якій він веде, багато уваги приділено самим шляхам, але, можливо, недостатньо куди вони приводять. Виходячи із того, що книгою буде користуватися широке коло християн, які все ще у пошуках істини стосовно окремих питань репродуктивних технологій, було б корисним не лише висвітлити проблемні моменти, а чіткіше окреслити їх вирішення. З іншої сторони, зрозуміло, чому авторський колектив обходить гострі кути, адже у протестантському середовищі, зокрема і серед Церков-членів СРСЕ, немає консолідованих поглядів стосовно усіх проблемних моментів.

У третьому розділі розглядаються питання трактування біблійних текстів та окреслено неоднозначність моделі сімейного життя чи батьківства. Хоча хотілося би бачити більш однозначні висновки стосовно остову сімейної моделі, який у Новому Завіті чітко окреслений і сприймається абсолютно однозначно навіть без необхідності занурення у царину герменевтики - об'єднання з любов'ю та вірністю в одному тілі чоловіка і дружини. Також видається, що питання гомосексуальності (як і лесбійськості), наприклад, даремно зовсім відведене від гостроти обговорення, хоч, дійсно, і не є однією із безпосередніх тем дослідження. Відмінність між схильністю, стосовно якої є ціла низка нових наукових медичних та психологічних досліджень, та, власне, відповідною сексуальною поведінкою у більшості християнських спільнот слабо висвітлюється. Водночас, гендерні питання дуже тісно пов'язані із проблемами, які впливають при застосуванні репродуктивних технологій.

Неймовірно глибоко і всеохоплююче у Путівнику висвітлено відмінності між біологічним батьківством і батьківством як таким із чудовою біблійною аргументацією та використанням герменевтичних принципів. Авторський колектив також дуже аргументовано виокремив питання теологічно-етичних рамок любові, справедливості, свободи та відповідальності. Необхідно зазначити і глибокий аналіз питань нормативного значення природи та природнього.

У книзі висвітлено низку різних позицій стосовно онтологічного та морального статусів ембріону. Путівник не виступає за єдину позицію, але пропонує для розгляду Церквами-членами різні погляди та підходи. Проте, акцент на духовності людського ембріону із самого початку, зважаючи на таку вагому біблійну аргументацію, міг би бути виразніший, а розкриття питань любові до ближнього в контексті відношення до ембріону, добре розкриває поле для філософських роздумів, проте звужує його для моральних висновків. Путівник достатньо толерантно висвітлює різні думки, зокрема і градуаліський погляд, проте вже у цьому розділі було б цілком корисним висвітлення позицій конкретних конфесій СРСЕ стосовно статусу людського ембріону, адже це є базисом у розумінні моральних аспектів усіх репродуктивних технологій. Тим паче, саме такий підхід, хоч і на прикладі лише двох конфесій, використано авторським колективом далі при окресленні гострих питань відношення до надлишкових людських ембріонів при екстракор-

поральному заплідненні. Ціла низка інших проблемних моментів репродуктивних технологій стосовно моралі та етики, навпаки, вимагає лише узагальненого висвітлення, так як єдиної та незаперечної позиції у багатьох конфесіях просто не існує. І з цим авторський колектив справляється на відмінно. Зокрема, це стосується питань свободи й відповідальності медичних працівників та дослідників, законодавців та політиків, а також громадян і виборців. Путівник розмежовує «пастирську» й «громадську» відповідальність Церков-членів, а також розглядає шляхи взаємодії Церков-членів з широкими громадськими обговореннями й дебатами. З цим пов'язане обговорення професійних ролей, відповідальності та етики.

У другій частині путівника висвітлюється низка практичних етичних тем у репродуктивній медицині. Тут ретельно розглядається актуальна інформація про технічні, правові й політичні аспекти та церковні позиції щодо кожної теми. Добре окреслена етика екстракорпорального запліднення (ЕКЗ). При цьому авторський колектив доходить висновку щодо відсутності підстав Протестантським Церквам відкидати його абсолютно. Відрадно, що досить повно представлена і позиція Римо-католицької церкви. Сильними сторонами висвітлення питань ЕКЗ є сучасні статистичні дані, а також детальний розбір технологічних моментів і правових питань. Читач досить повно і комплексно може зрозуміти сутність проблемних моментів, зокрема, ускладнень ЕКЗ. Авторським колективом безапеляційно і аргументовано показано, що на сучасному етапі проблему надлишкових ембріонів усунути неможливо, оскільки дійсно «існує нерозривна напруга між трьома факторами – досягнення задовільного показника при вагітності, уникнення багатоплідної вагітності та запобігання виникненню надлишкових ембріонів». За наявності обмеженої можливості пропонувати надлишковим ембріонам шанс на виживання, наприклад передаючи їх іншим парам, ЕКЗ у найближчому майбутньому супроводжуватиметься їх знищенням (або тим, що дасть їм загинути). Така гостра, але правдива заява дає можливість визначитися щодо ЕКЗ багатьом парам, для яких такий стан речей є неприйнятним. Проте, відразу далі, при ретельному розгляді можливостей та перспектив кріоконсервації, дається вихід і для них. Звісно, якщо інституція, яка займається ЕКЗ, має такі технічні можливості і, однозначно при умові, якщо сімейна пара допускає вирішення дилеми саме шляхом тривалого зберігання залишкових ембріонів, а також спроможна понести відповідні фінансові видатки. При цьому авторами прекрасно показано цілу палітру складнощів, які виникатимуть і до яких вартує бути готовим.

У Путівнику детально показано всі можливі ускладнення кріоконсервації, включно із тим, що стосується як зберігання ембріонів, так і статевих клітин. Важливо, що до уваги читача представлено і низку соціальних та правових аспектів. Також широко представлено медичні, етичні та правові питання донорства гамет. Доступно для широкого загалу, зокрема, показано і моменти успадкування через мітохондріальну ДНК. Важливим при цьому є те, що авторський колектив доносить до читача дуже багато актуальної інформації стосовно конкретних фактів, сучасних статистичних даних, зокрема епідеміології проблеми. Окремо висвіт-

лено церковну позицію стосовно донорства гамет. Багато уваги приділено також етичним аспектам, що пов'язані зі донорством ембріонів. Проблема сурогатного материнства обговорюється в окремому розділі. При цьому у Путівнику подано не лише визначення, а і його різновиди, а також показано низку проблемних питань не лише з точки зору етики, а й стосовно права.

Важливо також, що авторський колектив все ж не оминув питання пренатальної та передімплантаційної (генетичної) діагностики, висвітливши не лише медичні моменти, а надавши читачеві можливість робити висновки стосовно моральних та етичних аспектів. Водночас, із зазначеними аспектами безпосередньо пов'язано питання абортів. Так, як у протестантів є різні думки на цю тему, все ж було б доречним висвітлити позиції принаймні найбільших конфесій, адже без вияснення позицій щодо цього питання даремно визначитися із ризиками та небезпеками, що пов'язані із пренатальною діагностикою зокрема.

Окремий розділ у путівнику присвячено обговоренню та роз'ясненню нових методів лікування, зокрема що стосується дослідження стовбурових клітин. Стовбурові клітини, отримані без заподіяння шкоди ембріонам (індуковані плюрипотентні стовбурові клітини, клітини з плацентарної крові і т.д.), можуть бути доброю альтернативою для наукових досліджень. Багато корисної інформації читач може отримати також стосовно редагування геному. Надзвичайно гострою проблемою, звісно, є британський регуляторний режим, що діє з 1990 року, який за сутністю дозволяє створювати ембріони для дослідницьких цілей.

Наприкінці Путівника автори знову повертаються до сутності статусу ембріону, проте досить непереконливим як на мене видається міркування, що для "читачів цього путівника ... центральним може бути вже не питання: "Чи є людський ембріон людиною?", але щось на кшталт: "Як відіграти роль люблячого ближнього, коли ми маємо справу з новим життям?". Певний компроміс, який влаштує усіх, навряд чи можливий у такому архіважливому світоглядному питанні.

Також до тепер не так широко у наукових та богословських диспутах обговорюються питання безпеки розмивання межі "людськості" ембріону та сутності видової ідентичності (і не лише з позиції біології). Тому відрадно, що авторський колектив сміливо береться і за це питання. На жаль, досить часто, представники церковних кіл у попередні роки виходили із міркувань, що "це не станеться швидко", коли мова заходила за потенційну небезпеку технологій, які лише розвивалися, і тому не були готові до чіткої духовної позиції. Але, дякуючи таким виданням як даний Путівник, християни зможуть швидше визначитися із своїми позиціями, що особливо важливо для тих членів церков, які є громадськими діячами та політиками. Виходячи з цього, важливо також, що авторський колектив приділив значну увагу і питанням репродуктивного клонування та використання штучних гамет. І хоч більшість учених застосування зазначених технологій на людях на даний час навіть не обговорюють, все ж, із метою виявлення різних викликів у майбутньому у путівнику представлено низку небезпечних наслідків етичного та морального плану. Зокрема, у випадку використання штучних гамет може з'явитися можли-

вість зачати й народити дітей, генетичними батьками яких є дві жінки або два чоловіки. Такі технології у майбутньому можуть не лише безпрецедентно порушити межі усього того, що з біологічного боку є можливим у сфері розмноження, а й викликатимуть без перебільшення катастрофічні наслідки у моральній сфері. І знову ж таки, виявляючи своє відношення до зазначеного, представникам різних церковних інституцій не оминати оприлюднення своєї позиції щодо відношення до гендерних питань. Стосовно ж репродуктивного клонування – хотілося би бачити більше застережень стосовно тих же аналогічних небезпек, що й у випадках екстракорпорального запліднення, зокрема проблем надлишкових ембріонів, а не лише щодо етичних аспектів клонування як такого.

Путівник закінчується висновками і рекомендаціями для Церков-членів СРСЕ. При цьому доречно, що авторський колектив також описує низку відкритих питань. Міркую, у майбутніх перевиданнях книги було би корисним також зазначити низку побажань та рекомендацій і до ширшого загалу християн та читачів. Дуже доречним є те, що для допомоги читачам у Путівник включено глосарій, у якому дуже багато медичних та технологічних аспектів виразно роз'яснено для людей, які не дотичні до сфери репродукції. Окремо необхідно також відзначити відмінну якість перекладацької та редакторської роботи.

Отже, робота авторського колективу книги “Раніше, ніж я створив тебе у лоні...”, яка є путівником з «Етики репродуктивної медицини», безумовно є дуже цінною не лише як спроба узагальнення медичних, етичних та правових аспектів, що стосуються різних репродуктивних технологій в контексті протестантської теології, але й як праця, що вносить нові відкриті питання для обговорення та осмислення. Путівник можна рекомендувати не лише для церковного вжитку у Спільноті Протестантських Церков Європи, а й для церковних служителів інших конфесій та широкого кола читачів, включно і з медиками-християнами, громадськими і політичними діячами, а також для суспільного обговорення.

Petro SELSKII

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University, Ternopil, Ukraine

Надійшла до редакції / Received 06.11.2022

Прийнята до публікації / Accepted 21.11.2022